

НЕОДРЖИВА ОБНОВА

С благословом Његовог Преосвештенства
Епископа рашко-призренског
и косовско-метохијског
Г др Артемија

Влада Републике Србије
Министарство за Косово и Метохију
Епархија рашко-призренска и косовско-метохијска

НЕОДРЖИВА ОБНОВА

КАКО СЕ СПРОВОДИ МЕМОРАНДУМ
О ОБНОВИ СРПСКИХ СВЕТИЊА
НА КОСОВУ И МЕТОХИЈИ

Београд ~ Грачаница
2008.

Садржај

УВОД

Проф др Слободан Самарцић.....7

ОБРАЋАЊЕ САВЕТУ БЕЗБЕДНОСТИ УЈЕДИЊЕНИХ НАЦИЈА

Његово Преосвештенство Епископ рашко-призренски
и косовско-метохијски Г др Артемије15

ИСТИНА О ОБНОВИ

мр Гордана Марковић.....23

АНАЛИЗА ИСТИНЕ О ОБНОВИ

Проф др Милан Глишић дипл инж арх55

ДОКУМЕНТАЦИЈА87

УВОД

Проф др Слободан Самарџић
Министар за Косово и Метохију
Владе Републике Србије

УГРОЖЕНО НАСЛЕЂЕ – УГРОЖЕНО ПОСТОЈАЊЕ

У билансу страдања српског народа на Косову и Метохији посебно место припада разарању српског духовног и културног наслеђа. Кад год су Срби бивали протеривани из своје историјске постојбине, када им је уништавана имовина, и приватна и колективна, као по некој нужној закономерности зла бивала им је уништавана и културна и духовна баштина.

Како толико пута током вековне историја тако и у новије време, од јуна 1999. године до данас, наш народ се суочава са пустошењем оног најдражег што поседује, а највише са бесомучним разарањем цркава и манастира, као и других сведочанстава нашег вековног цивилизованог присуства на овим просторима. Последње деценије, међутим, карактеристичне су и по томе што је поред физичког уништења на делу и процес присвајања српског духовног наслеђа на Косову и Метохији од стране бројно већинског албанског народа, тј. његових институција у Покрајини.

Разарање и присвајање само наизглед делују као међусобно искључујуће стратегије односа Албанаца према српском културном и духовном наслеђу. Оно што јесте прави циљ њихових политичких представника, а то је брисање српског присуства на Косову и Метохији, не само у садашњости него и у прошлости, може се остварити само комбинацијом рушилачке активности масе са ревизијом историје овог простора. Лажној држави Косова, самопроглашеној 17. фебруара 2008. године, претходили су лажна интерпретација историје и стварно разарање српске духовне, црквене и културне баштине.

Разарање и оштећење 150 цркава и манастира Српске Православне Цркве на Косову и Метохији представљало је услов без кога није било могуће стварање лажне државе Косова. Албанци су одувек знали да су се настанили на српским историјским територијама и ништа их није више подсећало на то, до стално суочавање са око 1 300 српских цркава и манастира, колико их је српски народ изградио на овом релативно малом простору. Стога су ове грађевине-сведоци морале да нестану са лица земље. Њих 117 било је уништено у „тихој деструкцији“ током првих година међународне управе, почев практично од њеног првог дана, 10. јуна 1999. године. Тај податак говори о страшној чињеници да је разарање српске културне и духове баштине било изведено у присуству и уз знање бројних (на десетине хиљада) представника Уједињених нација.

Тек ће погром од 17. марта 2004. године, када је само у једном дану уништено 35 цркава и манастира, свратити пажњу међународне заједнице на овај континуирани културни геноцид. Мере које ја она предузела одиста су зауставиле физичко разарање. Али, тада су Албанци појачали своју другу стратегију, своју политику историјског фалсификата како би наставили са брисањем историјских артефаката српског Косова и Метохије.

Не умањујући значај присуства споменика исламске културе ото-манског и послеотоманског времена, данашњи административни простор Косова и Метохије светски је познат по српским споменицима. Они су неодвојиви део - штавише срж - духовности, културе и историјског идентитета српског народа. По својој историјској и уметничкој вредности ови споменици представљају део европске и светске културне баштине, али они су власништво Српске Православне Цркве и преко ње, српског народа и његове државе, Србије. Стално настојање да се ово пребогато наслеђе преведе у тзв. косовско културно наслеђе, јесте покушај насилног преузимање и одузимања од Србије изворног дела њене историје и културе.

У оваквим околностима за српски народ, његову Цркву и државу, од одлучујуће је важности да суверено води процес заштите и обнове својих светиња и свог културног и уметничког блага на Косову и Метохији. Ако је у овој ствари и било неких недоумица и неспоразума до 17. фебруара 2008. године, после овог датума тога више не сме да буде.

После мартовског погрома 2004. обнова тада порушених и оштећених српских светиња одвијала се под окриљем Меморандума о разумевању о договореним општим принципима за обнову објеката Српске Православне Цркве (март 2005). Сам Меморандум представља ризичан оквир за овакав подухват, јер се у њега, поред међународних представника као што су УНЕСКО и Савет Европе, укључују и представници албанских институција на Косову познатих под називом „привремене институције самоуправе“. Са друге стране, Србија је као држава искључена из учешћа у овом не само значајном него и осетљивом подухвату. Поред Српске Православне Цркве и Завода за заштиту споменика културе као стручног тела, овде није предвиђено учешће одговарајућег државног органа Србије.

Да овде будемо сасвим јасни, начелан проблем није у томе што у пословима обнове и стручне заштите учествују међународни представници, али јесте проблематично учешће албанских институција са Косова имајући у виду њихову званичну идеологију о косовском културном наслеђу, која треба да потре историју и стварност српског духовног и државног присуства на овим просторима.

Године које су уследиле само могу да потврде наша страховања. О томе сведочи ова књига. Иако је процес обнове имао и добрих резултата, у великом броју случајева он је имао веома рђаве последице. Ова публикација говори управо о томе. Ако се улажу средства за обнову, она мора да буде савршена са стручног, естетског и ар-

хитектонско-грађевинског становишта. У многим случајевима, или прецизније, у довољном броју случајева време је да се зазвони на узбуну, јер је дошло до апсолутно неприхватљивих исхода.

Чврсто сам уверен да су наше унутрашње недоумице и спорове око Меморандума разрешили догађаји. Нажалост, реч је о неповољним а не повољним догађајима за српско Косово и Метохију. Противправно и насилно проглашење независности Косова од стране привремених институција самоуправе требало би да нас дефинитивно разреши дилеме око овог тегобног поступка обнове и заштите српског духовног и културног наслеђа.

Познато је да је Србија још пре једностраног проглашења лажне државе Косово одлучила да у таквом случају преузме и спроведе своје државне функције у покрајини. То се без остатка односи и на заштиту и обнову духовног и културног наслеђа народа, Цркве и државе на Косову и Метохији. Србија на то не само да има право него има и обавезу. У тренутку када су Албанци спровели свој сецесионистички наум, који је апсолутно претећи и практично угрожавајући за све што на Косову и Метохији има предзнак српског, држава, Црква и стручна јавност Србије мора се поново сабрати око заштите и обнове оног најсветијег и најлепшег што поседујемо. У супротном, може нам се догодити не само понављање 17. марта 2004. године, него и губљење овог наслеђа уз наш пристанак.

Београд, 26. фебруар 2008.

ОБРАЋАЊЕ МИСИЈИ
САВЕТА БЕЗБЕДНОСТИ УЈЕДИЊЕНИХ НАЦИЈА
Његово Преосвештенство Епископ рашко-призренски
и косовско-метохијски Г др Артемије

Грачаница, 27. април 2007.

ВАШЕ ЕКСЕЛЕНЦИЈЕ, УВАЖЕНА ГОСПОДО,

Веома ми је драго да могу да Вас поздравим у овом православном српском манастиру Грачаница, који ускоро слави 700 година свога постојања.

Овај и други наши средњевековни манастири и цркве из доба Немањића су неућутни сведоци присуства и живота Срба на Косову и Метохији скоро 1000 год.

Ви сте о Косову, уверен сам, много слушали и много научили у последњих десетак година. Али то није довољно за доношење непристрасног решења када је будући статус Косова у питању.

Стога, веома ценимо Ваш труд и жељу да се лично уверите у стварно стање на Косову у последњих осам година. Та истинољубивост Вас је и довела овде да на лицу места сагледате пуну истину пројављену кроз чињенице.

Господо, ред држи небо и земљу. Правне норме и морални принципи су темељи демократског света. Очекујемо од Вас да ти принципи

буду примењени и на нас. Дупли стандарди, који су до сада често примењивани, нису израз правдољубивости.

У протеклих осам година, од јуна 1999. године, ти принципи и етичке норме су протеране са Косова и Метохије и поред присуства међународне заједнице у лицу КФОР-а, УНМИК-а, ОЕБС-а и других међународних институција и организација.

За тих осам година на Косову и Метохији почињени су безбројни злочини: етничко чишћење кроз прогон 250.000 Срба и припадника других неалбанских заједница – Рома, Ашкалија, Египћана, Јевреја...; убиства недужних цивила (око 1.300) од мале деце до 90-годишњих старца и старица; киднаповање више од 1.000 лица за чију судбину ни до данас не знамо ништа; стотине села сравњених са земљом; десетине хиљада кућа спаљено, опљачкано или насилно узурпирано; 150 цркава и манастира спаљено, срушено и вандализовано. (Тачан преглед имате у овим публикацијама: Распето Косово и Мартовски погром, који ће Вам бити уручени). Чак ни мртви нису имали мира. Многа гробља су вандализована, а споменици порушени, гробови раскопани и кости разбацане.

Ти злочини достигли су кулминацију у стравичном погрому извршеном од стране преко 50.000 албанских екстремиста над Србима и осталим неалбанцима 17. и 18. марта 2004. године.

Једна трећина Срба од оних који су живели на Косову и Метохији до 1999. године, а која је остала да и даље живи овде, већ осам година

живи у гетоима, логорима, енклавама опасани бодљикавом жицом и лишени свих људских права: права на живот, слободу кретања, коришћење верских слобода (посете храмовима, гробљима), могућност рада (чак и обраде своје имовине), нормалне здравствене заштите, школовање деце и тд.

Резолуција СБ 1244 на основу које је међународна заједница дошла на Косово и Метохију ни до данас није инплементирана. Све што је тамо записано и обећано, није испуњено, бар што се тиче Српскога народа.

Међународни стандарди, нису испуњени ни по једној тачки. То најбоље илуструје неостварено право на повратак свих прогнаних лица на своја огњишта... За осам година од протераних 200.000 Срба није се вратило ни 2%. А и ови који су се вратили живе у немогућим условима, често нападани, пљачкани, убијани.

Највише су затајили правосудни органи. Од толиког броја почињених злочина, скоро нико није идентификован и изведен пред лице правде. О томе најбоље сведочи извештај "Human Rights Watch" од 30. маја 2006. године, којег ћете добити уз остале материјале.

Резолуција 1244 заговара мултиетничко Косово. Оно је такво било до јуна 1999. г. Сви градови су били истински мултиетнички. Данас, нажалост, то више нису, јер је извршено етничко чишћење нарочито у градовима. Навешћемо само пример Приштине. До јуна 1999. г. у Приштини је живело 40.000 Срба. Данас их има једва сто душа. Да ли

се онда Приштина може назвати мултиетничким градом? Или Пећ, Призрен, Урошевац, Клина, Србица и тд. Где Срба уопште нема.

Уважена господо, без стварања услова за одржив повратак прогнаних и њихов нормални живот, илузорно је тражити решење за Косово. Неће се наћи.

Треба знати да питање Косова није само питање СБ, већ пре свега питање демократске, међународно признате државе Србије и српског народа који је овде вековима живео и стварао своје културно наслеђе, које албански екстремисти у последњих осам година немилосрдно уништавају. Не само 17. марта, него и пре њега и после њега, све до данас.

Поред тога, нама међународна заједница (СЕ) одређује и намеће да нам неке наше уништене светиње обнављају управо они који су их рушили, дакле, Албанци. Нашта пак та обнова личи, рећи ће Вам после нас у пар реченица Директор Републичког завода за заштиту споменика културе г-ђа Гордана Марковић.

И да завршим. Косово и Метохија је колевка српске духовности, српске културе и српске државности. Не мит, него духовни идентитет српског народа, без кога Срби као народ не може да постоји.

Стога српски народ у целини, као и Држава Србија, никада неће прихватити било какво и од било кога наметнуто решење, које Косово и Метохију одваја од Србије под било каквим називом то било.

Ми решење видимо само у суштинским преговорима и компромисном решењу прихватљивом за обе стране. Само такво решење може бити гарант мира и стабилности региона Балкана, па и шире.

Захваљујемо се на пажњи.

ИСТИНА О ОБНОВИ
мр Гордана Марковић

Републички завод за заштиту споменика културе Београд

Елаборат је предат:
Амбасадорима Савета Безбедности Уједињених Нација
Грачаница, април 2007.
Архијерејима Светог архијерејског Сабора
Српске Православне Цркве
Београд, мај 2007.

ИСТИНА О ОБНОВИ

МЕМОРАНДУМ О РАЗУМЕВАЊУ 2005.
КОСОВО И МЕТОХИЈА

Републички завод за заштиту споменика културе Београд
април 2007.

Служба заштите културног наслеђа Републике Србије има обавезу да изнесе пуну истину о обнови која је, на начин како се врши, у супротности са принципима струке који се примењују у Србији.

Пропусти су уочени кроз учешће у раду Комисије за обнову (новембар 2006, јануар 2007) и посебно након обиласка локација, априла 2007.

Анализа стања на терену и Извештај Комисије о активностима 2006. указује да Комисија нема контролу над локацијама које су у оквиру Меморандума, да се поједине активности врше мимо Комисије и да поједини наводи у Извештају нису тачни.

Потписан:

„Меморандум о разумевању о договореним општим принципима за обнову објеката Српске Православне Цркве“

На информативним таблама на терену:

„Рехабилитација Заједничког Европског Културног Наслеђа“

Зашто се разликује предмет Меморандума на папиру и на терену?

Зашто нема
знака српске
Службе
заштите?

Зашто једино
испод грба
Српске
Православне
Цркве нема
назива?

Има ли Комисија контролу над локацијама? случај ванпроцедуралног уступања локација

Епископија, Призрен

Српска Православна Богословија, Призрен

Радови се изводе без знања и сагласности Комисије

Ко је и којим актом увео Извођача у посед објекта Српске Православне Цркве?

У којој процедури је одлучено „реконструкција места је преузета од стране ЕАР
под надзором Комисије“ (Извештај 2005)

У којој процедури је одлучено „потпуна обнова биће спроведена од стране ЕАР“
(Извештај 2006)

Брине ли Комисија због нарушавања светости места у процесу обнове?

стање на локацији у току извођења радова, присутан Извођач радова,
21. април 2007.

Црква Св. Илије, Вучијирн, Сала за народ

Одобрава ли Комисија даље уништавање већ уништеног?

нова девастација српског гробља у процесу обнове – депоновање грађевинског шута на простор у коров зараслог српског гробља оскрнављеног марта 2004.

Одобрава ли Комисија нову намену простора у процесу обнове на месту српске спомен цркве?

депонија смећа у строгом центру Ђаковице

Црква Св. Тројице у Ђаковици

„локација је политички оспоравана и власништво је спорно“

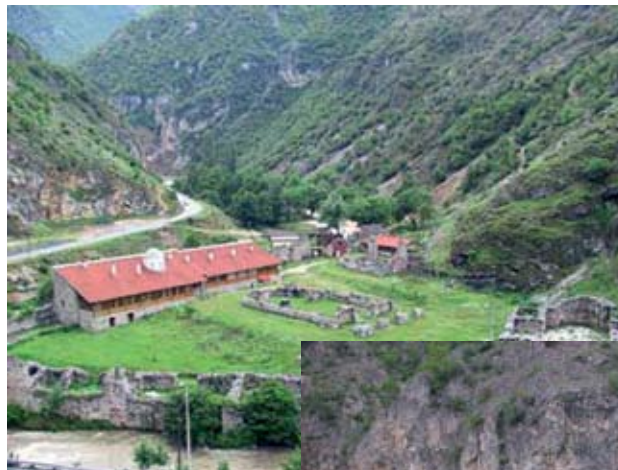
Извештај 2005.

Кроз Извештај Комисија званично дезинформише о спорности власништва, локација је власништво Српске Православне Цркве.

Може ли обнову брутално уништене цркве спречавати једна од три учеснице у обнови?

Да ли Комисију руководе стручни или политички критеријуми?

покушај гашења живог манастира у легалном процесу обнове

„налазиште је контраверзно... и још увек је предмет политичке дебате“ Извештај 2005.

„археолошко налазиште из 14. века“

Извештај 2006.

Кроз Извештај се пласира непостојећа дебата као параван заустављања обнове манастира

Манастир Свјетих Арханђела код Призрена

Да ли је тачан навод у Извештају Комисије?

„сводови, купола и звоник су пројектовани да копирају оригинални профил“

Извештај 2006.

Јесу ли нови звоник и купола верни оригиналу?

Како је могуће да су пројекат за цркву који је урадила Служба заштите „накнадно разрадили ...бугарски инжењери које је ангажовао извођач радова“ КИМ Инфо 27. март
Зашто је за више тона повећана пројектована количина челика и сиге у крову?

Ко може преузети одговорност за неподударност навода у Извештају и стања на терену?

Саборна црква Св. Ђорђе, Призрен

„Обимни зидови од тесаног каменог пешчара су поправљени и консолидовани“ напротив, видне су пукотине у обимном зиду

„Изнутра, сав малтер је скинут, пазећи да се не оштете тесаници“ напротив, унутрашња површина није адекватно третирана

изјава Извођача

„у кров је уграђен
21 шлепер сиге и у
свакоме је 25 тона“

изјава Пројектанта

„изменом пројекта
је уграђено уместо
65 око 70 тона
челика“

непознаница

Оптерећење крова
је око 600 тона,
део се преноси
на обимне зидове
који су били
изложени високим
температурама
чија носивост није
испитивана

Произвољни наводи у Извештају

црква Св. Ђорђе Руновић, Призрен

Уз ову локацију, објављена је одлука која никада није донета на Комисији
„археолошка стратегија ће бити прихваћена“
може ли стратегија бити једнострано донета?

Вршен је „ископ простора око цркве да би се достигао оригинални ниво“ напротив, откопом је отворена и угрожена темељна зона, промењен је карактер грађевине као део наслеђа и аутентичног амбијента

Црква Св. Ђорђа, Руновић **наставак...**

„Камене површине су очишћене и консолидоване“
напротив, несолидно обрађене или потпуно необрађене површине

Заробљена у процесу обнове

задужбина српског Краља Милутина
уписана на Листу светске културне и природне баштине
црква Богородице Љевишке у Призрену

Постоје сазнања да ће обнова ове цркве бити изузета из оквира Меморандума. Српска страна, као надлежна држава чланица Унеска на чијој листи се културно добро налази, није укључена у активности (споразуми, програми)

Занемарен принцип...

Заштита културног добра је и заштита непосредног окружења
- наставак угрожавања локације непланском градњом
Богородица Левишка у пожару неконтролисане урбанизације

Изградња новог објекта који „улази“ у
ваздушну зону порте (на истоку)

38

Изградња објекта који волуменом
угрожава цркву (на северозападу)

Парцијални приступ целовитости културног добра

од 4 зграде Српске Православне Богословије, Призрен, третира се само 1

Двоструки критеријум за исту локацију:

1 објект се ујурбано предаје
Европској Агенцији за
Реконструкцију

3 објекта покривена су пепелом
из марта 2004.

Измена предела

Долазак у манастир Девич, Србица

Учињено је изведено на терену а не написано у Извештају

Централни конак манастира Девич

„Остаци
зидова су
консолидовани,
пукотине
испуњене...”

Над овим
зидом
изведена
је бетонска
плоча.
Стабилност?

Позитивна оцена у Извештају Комисије

Стари конак манастира Девич

Према Извештају Комисије...

„подови од храстовог паркета“ други спрат Старог конака у Девичу

Јасно је да се пропусти дешавају...

Нису јасни афирмативни извештаји

Да ли изведено стање оправдава обнову?

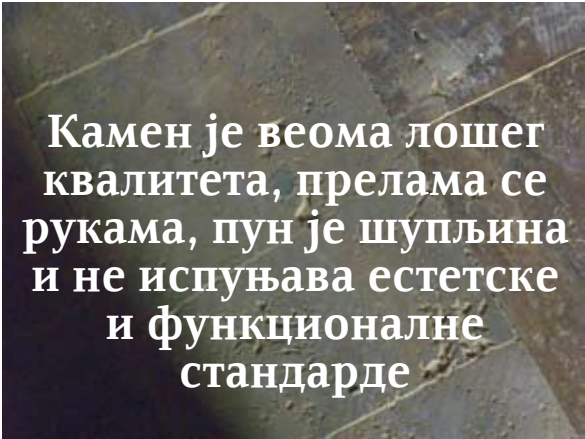
огромна финансијска средства 109.337 € за огромне пропусте

црква Светог Илије, Вучитрн

„Под целе цркве је од
природног камена“

н а п р о т и в...

Камен је веома лошег
квалитета, прелама се
рукама, пун је шупљина
и не испуњава естетске
и функционалне
стандарде

нова врата... „уклањање старих
оквира и постављање нових је
захтевало пажљив рад“

? задржана нагорела греда

Изостављање кључне фазе обнове
- статичке санације објекта
Стање конструктивних зидова — црква Св. Илије Вучитрн

Питање квалитета радова
улога Међународног експертског тима у обнови?

Црква Св. Илије, Вучијерн

Даље пропадање локације у чекању обнове

црква Св. Илије Вучитрн

Објект
парохијског
дома
неделовањем
претворен
у гробље и
гробље на
истој локацији

И мртви чекају обнову

Прећуткивање крађе

црква Св. Николе у Приштини

Зашто у Извештају 2006 сачињеном после крађе олова са дела припрате нема информације о томе?

И у другој години обнове локација
без металне ограде

Веровати Извештају или стању на терену?

Црква Св. Николе Приштина

„обимни камени зидови су очишћени са четкама и водом под притиском“

Још једно поређење Извештаја и стања на терену

-звоник цркве Св. Николе у Приштини

„Обнова
унутрашњег
степеништа и
платформе,
производња
и постављање
звона и крста су
комплетирали
интервенцију...

Прозори су
постављени“

Под „завршеног“
звоника под
шумом и скелом

Квалитет радова као мера обнове

Црква Успења Пресвете Богородице - обимни зид

Питање квалитета материјала,
рада и резултата

Одрживост обновљеног

Црква Ваведења Богородице, Бело Поље, Пећ

Извршена
је „оправка
и фарбање
металних
прозора и
заштитне
мреже“ Извештај
2005 ...или је
и то само у
Извештају?

52

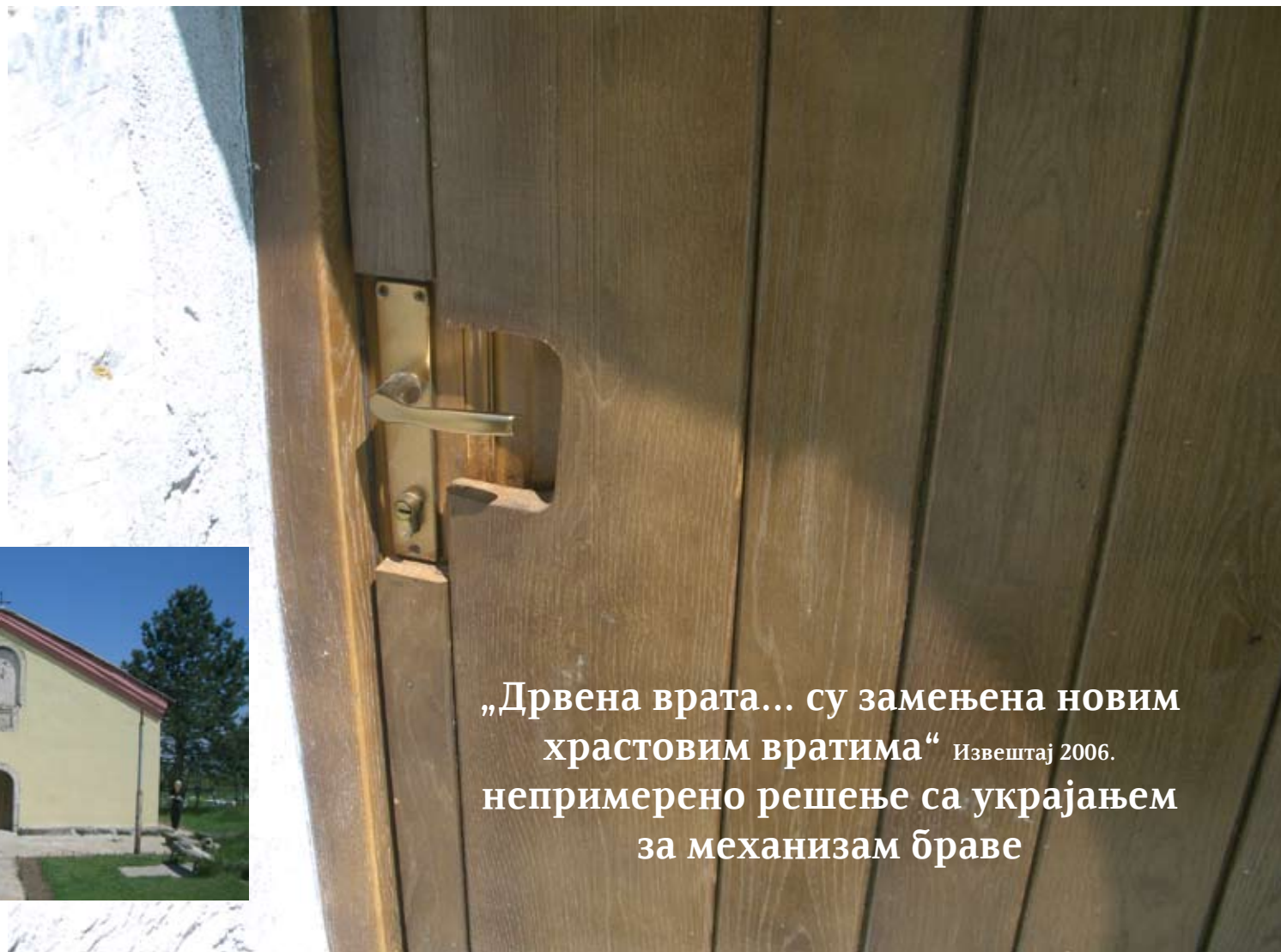
„Покривање
крова са
новим
препом“
Извештај 2005
... који 2006.
пада са
крова

„обнова потпорног зида“
извештај 2005... Или је и то само у
Извештају?

Поглед на обнову из близине мења слику о обнови

црква Вавдења Богородице, Бело Поље, Пећ

„Дрвена врата... су замењена новим
храстовим вратима“ Извештај 2006.
непримерено решење са украјањем
за механизам браве

АНАЛИЗА ИСТИНЕ О ОБНОВИ

Проф. др Милан Глишић, дипл. инж. арх.

Редовни професор Архитектонског факултета Универзитета у Београду

Члан Републичке ревизионе комисије

за стручну контролу техничке документације

за објекте од значаја за Републику,

Министарства за инфраструктуру Републике Србије

Судски вештак по позиву

Анализа је саставни део Извештаја Комисије

Савета за обнову и изградњу храмова

Епархије рашко-призренске и косовско-метохијске
сачињеног након обиласка локација 11. октобра 2007.

УВОД

Ова Анализа истине о обнови цркава и манастира порушених у мартовском погрому 2004. године, урађена је на основу одлуке Савета за обнову и изградњу храмова Епархије рашко-призренске.

Дана 11. октобра 2007. године извршен је обилазак следећих објеката:

- Саборна црква Св. Ђорђа у Призрену,
- Црква Св. Ђорђа Руновића у Призрену,
- Епископски двор у Призрену,
- Објекти Српске Православне Богословије у Призрену,
- Манастир Св. Арханђела код Призрена,
- Црква Св. Тројице у Ђаковици,
- Манастир Девич, и
- Црква Св. Илије са Парохиским домом, Салом за народ и гробљем, у Вучитрну.

МЕТОДОЛОГИЈА РАДА

Спроведена Анализа, као и закључци на њеном крају, засновани су на следећој методологији:

- Анализа постојеће документације, која је сачињена априла месеца 2007. године од стране Републичког завода за заштиту споменика културе.
- Увид у стање објеката на лицу места.
- Увид у поступке и технологију рада на реконструкцији, као и примењене материјале у тим поступцима.
- Анализа узорака узетих са лица места.
- Поређење резултата, до којих је дошла Комисија априла месеца 2007. године, са стањем на дан обиласка прегледаних локација.

ПРАВИЛА И ПОСТУПЦИ ПРИЛИКОМ ЗАШТИТЕ И РЕКОНСТРУКЦИЈЕ

Пре поступка изношења резултата и њихове анализе, неопходно је напоменути којих правила и поступака се мора држати приликом обнове оштећених објеката. Та правила су следећа, а поступци се обављају наведеним редоследом:

- Фотографисање објеката у стању у којем су затечени, пре отпочињања било каквих радова.
- Пажљиво уклањање и склањање у простор, заштићен од атмосферилија, свих историјских вредних остатака и конструктивних делова објекта (опека, камени блокови, кровни покривач итд.).
- Чишћење пепела и шута и њихов одвоз на градску депонију.
- Узимање узорака конструктивних материјала (опека, камен и малтер), и то ако је могуће на деловима објекта који су били изложени пожару, као и на деловима објекта који су били изложени ватреној стихији.

- Лабораторијско испитивање узетих узорака, јер само поређењем резултата испитивања узорака, могу се са сигурношћу утврдити њихова стварна својства као грађевинског материјала.
- Пажљиво чишћење зидова, подова и таваница од пепела и чађи. Ово је неопходно из разлога што, уколико се не спроведе овај поступак, веза новонанешеног малтера са подлогом није остварива, односно доводи до брзог опадања малтера.
- Израда пројекта реконструкције, са посебним нагласком на задржавање претходне геометрије и пластике објекта. У оквиру пројекта реконструкције, посебно се мора водити рачуна о стабилности како целог објекта, тако и појединих конструктивних елемената. Мора се обезбедити, као минимални услов, стабилност објекта каква је била пре његовог оштећења, мада, сходно захтевима грађевинских прописа Републике Србије, објекат који се санира или реконструише мора се довести у стање који захтевају важећи прописи. Међу тим прописима су и прописи за грађење у сеизмичким подручјима.
- Поступак извођења радова мора се обављати у свему према одобреном пројекту, квалитетним материјалима, са стручном радном снагом и под сталним квалификованим надзором. Током извођења радова мора се консултовати пројектант и обезбедити његов, пројектантски, надзор.

- У случају да у оквиру комплекса постоје два или више објекта, а почиње да се реализује санација и реконструкција само једног објекта, остали објекти се морају привремено санирати и довести у стање да их атмосферичке не могу угрозити.
- Конструкција објекта, која је оштећена пожаром или рушењем, мора се санирати заменом оштећених делова, и то што је више могуће материјалима који су били примењени у првобитном стању.
- Евентуално откопани делови темеља се морају затрпати, како не би дошло до продора атмосферских вода у темељне спојнице, што за последицу има катастрофалне резултате за стабилност целог објекта.
- Посебно се напомиње да употреба цементних малтера приликом фуговања зидова није пожељна, због тога што су цементни малтери непорозни, тако да сва влага у зиду остаје заробљена или се ослобађа преко опека. Ово доводи до бржег старења, односно пропадања, основне структуре зида. У случајевима да је неопходна примена цементних малтера, исти је потребно радити са адитивима за повећање његове порозности (ареанти).

Током увида у стање објекта који су предмет ове анализе, видеће се да ниједно од наведених правила није примењено.

СТАЊЕ ОБЈЕКТА КОЈИ СУ ПРЕДМЕТ ОВЕ АНАЛИЗЕ

Саборна црква Св. Ђорђа у Призрену

Главна врата немају никакву браву, тако да није омогућен улазак на та врата (Слика 1). Камени фриз око врата је обновљен само са десне стране врата и то нестручно (Слика 2). Дрвени опшиви врата су урађени нестручно (Слика 3). Бочна врата имају браву, али која је израђена од арматурног челика (Слика 4). Унутрашње површине фасадних зидова имају јасно видљиве пукотине у спојницама између камених блокова (Слика 5), док је са спољне, фасадне стране, то на-нешеним малтером у фугама покривено, тако да споља гледано објекат изгледа да је саниран (Слика 6). Конструкција крова је изведена ван сваке конструктивне логике, наиме, изведен је кров знатно веће тежине од претходног и ослања се само на, пожаром оштећене, фасадне зидове, што угрожава стабилност објекта. Покривање трема је урађено нестручно (Слика 7).

Слика 1

Слика 2

Слика 3

Слика 4

Слика 5

Слика 6

Слика 7

Закључак:
 Објекат није довршен и радови се изводе нестручно.

Црква Св. Ђорђе Руновић у Призрену

Зидови су откопани до темеља, тако да су темељи изложени стал-
ном дејству атмосферилија (Слике 8. и 9). Непосредно после погрома
2004. године темељи цркве су били укопани (Слика 10).

Слика 8

Слика 9

Слика 10

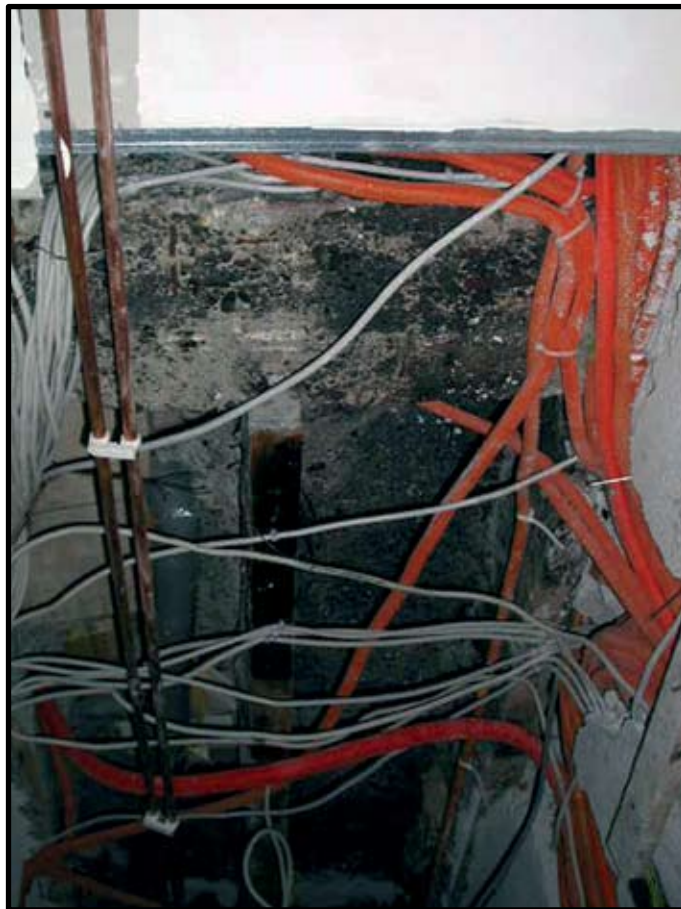
Закључак:

Објекат није довршен и радови се изводе несигурно.

Епископски двор у Призрену

Објекат је у фази завршних радова. Постављене су инсталације унутар објекта, изводе се цементне кошуљице на подовима и малтеришу зидови. Ово би било вредно пажње да није утврђено да конструктивни елементи армирано бетонске таванице уопште нису санирани после пожара, који је, услед велике количине угља у сутерену, трајао петнаестак дана. Оштећена ребра конструкције су таквог реда величине, да више личе на изгорелу дрвену грађу него на бетон који је био изложен пожару (Слика 11). Поједини делови су делимично малтерисани ван сваке логике, односно без претходног чишћења и ојачања конструкције објекта (Слика 12).

Слика 12

*Закључак:
Објект није довршен и радови се изводе нестручно.*

Објекти Српске Православне Богословије у Призрену

Ови објекти су потпуно препуштени времену. Од четири објекта само је један у поступку санације. У остала три објекта није вршено одвожење пепела и шута (Слике 13, 14 и 15). Кретање кроз објекат је отежано и несигурно, с обзиром на гомиле шута и поједине отворе у таваницама. Армирано бетонска конструкција је тешко оштећена од пожара и захтевала је вађење узорака бетона и арматуре како би се лабораторијски испитали (Слика 16).

Слика 13

Слика 14

Слика 15

Слика 16

Закључак:

Објект који се реконструира није довршен и радови се изводе несигурно, а на осталим објектима ништа није рађено.

Манастир Св. Арханђела код Призрена

Цео комплекс је један од најтеже страдалих током погрома марта 2004. године. Објекат конака је претрпео велика оштећења од пожара. Потпуно су попуцали керамички пуниоци на таваници (Слика 17), најнижи ред зидних блокова је руиниран до те мере да захтева презиђивање или подбетонирање (Слика 18), а и камени зидови су претрпели тешка оштећења, и то до те мере, да су поједини камени комади пукли од високих температура током пожара (Слика 19). Цео комплекс захтева хитну и без одлагања санацију и реконструкцију, јер ће у противном доћи до урушавања преостале конструкције. На овој локацији не изводе се никакви радови.

Слика 17

Слика 18

Слика 19

Закључак:

Ни на једном објекту нису зајочети радови санације и реконструкције.

Црква Св. Тројице у Ћаковици

Ова црква практично не постоји. Постоје једино темељи и само наговештаји делова зидова који се назиру кроз траву (Слика 20). Ову цркву је могуће поново изградити на постојећим темељима. Индикативно је да су, после погрома 2004. године, постојали зидови до висине око 1,5 метара, али су они и поред присуства представника Европске заједнице уклоњени.

Слика 20

Закључак:

На овом објекту ништа није рађено, шта више, нису сачувани ни делови зидова који су после 2004. године уклоњени.

Манастир Девич

Реконструкција Централног конака се врши без икакве конструктивне, технолошке и рестаураторске логике. На неојачаним зидовима сутерена и приземља гради се још један спрат, а и то се ради без икаквих сеизмичких укрућења (Слика 21). Постојећи зидови су само малтерисани без претходног ињектирања спојница (Слике 22. и 23). Задњи зид је обрађен нестручно и потпуно одступа од предњег зида, који још постоји у изворном облику (Слике 24. и 25). Требало би утврдити како је спроведен поступак санације Старог конака, јер ако су примењени исти поступци, који се спроводе на објекту Централног конака, онда се може сматрати да санација није добро изведена.

Слика 21

Слика 22

Слика 23

Слика 24

Слика 25

Закључак:

Објекат Централног конака је у фази пружних грађевинских радова који се изводе неспручно, а на Шаром конаку требало би утврдити стварно стање изведених радова.

Црква Св. Илије, са Парохијским домом,
Салом за народ и гробљем,
у Вучитрну

Овај комплекс представља еклатантан пример како не треба радити заштиту и реконструкцију. Оштећени Парохијски дом и Сала за народ нису ни једним поступком, макар привремено заштићени (Слика 26). Гробље је потпуно уништено, оборене су и поломљене све надгробне плоче, и коначно, цело гробље је зарасло у траву тако да се једва распознаје. Само је црква Св. Илије била предмет реконструкције. На жалост, та реконструкција је урађена тако лоше да потпуно компромитује грађевинску струку. Нису саниране пукотине у спојницама носећих зидова (Слика 27), камене плоче на крову су постављане на битуменску хидроизолацију тако да клизе са ње и падају, те је скоро цео кровни покривач померен а део је пао (Слика 28), влага и даље угрожава зидове (Слика 29), подови су рађени од камена толико лошег квалитета да се рукама може ломити, нису уклоњене нагореле греде и нестручно су уграђена врата. Једном речју, потпуно нестручни и немарно изведени радови (Слике 30, 31, 32 и 33).

Слика 26

Слика 27

Слика 28

Слика 29

Слика 30

Слика 31

Слика 32

Слика 33

Закључак:

Црква Св. Илије крајње је несигурно урађена, и то до те мере, да је објект уgroжен. Остали објекти у комплексу нису ни привремено заштићени.

АНАЛИЗА УЗОРАКА УЗЕТИХ НА ЛИЦУ МЕСТА

Увидом у узорке грађевинских материјала, који су узети са локација које су предмет ове Анализе (Слика 16), утврђено је следеће:

- Изгорели и нагорели дрвени делови конструкције се морају заменити.
- Малтери, који имају функцију повезивања опека или камених блокова, потпуно су деградирани, односно умањена су им физичко-механичка својства.
- Опекарски елементи су у великој мери деградирани и оштећени, тако да се такви делови зидова морају президати.

Општи закључак

На основу свега изложеног и документованог у овој анализи, констатује се следеће:

1. Поступци рада ни на једном од локалитета и објеката не испуњавају ни један од постулата, који су дати у поглављу “Правила и поступци приликом заштите и реконструкције”, ове анализе.

2. Радови се изводе нестручно, лошим материјалима и без поштовања рестаураторских услова.
3. Предузећа која врше радове нису квалификована за овакву врсту делатности.
4. Надзор над извођењем, а на основу увида у стање изведених радова, или је нестручан или уопште и не врши своју функцију.
5. До сада изведени радови неће имати своју функцију јер ће у кратком временском интервалу довести до даљег пропадања објеката који су реконструисани овим начинима.
6. Објекти који нису почели да се реконструишу, с обзиром да нису привремено заштићени или санирани, и даље ће се убрзаним процесом деградирати.
7. Прегледани и узети узорци са посећених локација, јасно указују да су основни грађевински материјали (опека, камен и малтер) у великој мери деградирани, услед изузетно високих температура којима су били изложени, као и дугог времена трајања пожара.
8. Да би се извршила стварна реконструкција ових објеката, неопходно је извршити поновни процес утврђивања стварног стања конструкција, материјала, пројектовања према правилима струке, изводити радове стручном радном снагом и под квалификованим надзором. Сваки другачији поступак само

ће довести до даљег уништавања Светиња Српске Православне Цркве на Косову и Метохији.

9. Да би се спровело наведено у претходној тачки овог Закључка, неопходно је стално присуство стручњака, рестауратора из Републике Србије, као и да радове изводе стручна и квалификована предузећа из Србије.
10. Оно што је учињено под видом “Рехабилитације заједничког европског културног наслеђа”, а коју спроводи Савет Европе, представља, у најмању руку, лицемерје којим се тежи показати свету да се на Косову и Метохији заиста ради на реконструкцији објеката културног наслеђа. Нити се, стручно гледајући, врши коректна реконструкција, нити се, суштински, врши реконструкција заједничког европског културног наслеђа, него, као што се малтерисањем несанираних конструкција сакривају конструктивна оштећења, тако се свету ствара лажна слика, и прикрива истина да су у питању споменици културе Српске Православне Цркве и Српског народа.

Можда је боље и не санирати на овакав начин, него пустити времену да учини шта мора. Доћи ће време када ће Србија обнављати светиње Српског народа.

Београд,
20. октобар 2007.

ДОКУМЕНТАЦИЈА

Саопштења за штампу
објављена непосредно по потписивању
Меморандума о разумевању о договореним општим
принципима за обнову објеката Српске Православне Цркве

2005.

САОПШТЕЊЕ ЗА ЈАВНОСТ

Радна група за обнову и заштиту српске културне баштине на Косову и Метохији

На састанку одржаном 25. марта 2005. Радна група Владе РС, чији је задатак да предлаже сарадњу са представницима међународних организација, које покрећу иницијативе и утврђују програме у циљу обнове и заштите културне баштине на Косову и Метохији, са изненађењем и жаљењем примила је вест о потписивању „Меморандума о разумевању о договореним општим принципима за обнову објеката СПЦ“.

Меморандум је потписан 24. марта између СПЦ, коју је заступао Његова Светост Патријарх Павле, и Министарства културе, омладине и спорта Привремених институција самоуправе из Приштине, које је заступао министар Астрит Хараџија.

Не улазећи у подробну и детаљну анализу и критику многобројних недостатака и пропуста којима обилује наведени Меморандум,

и који ће, буде ли Меморандум примењен у пракси, бити погубни по идентитет, бивствовање и дугорочни опстанак српског народа и његове баштине на Косову и Метохији, Радна група Владе РС жели овом приликом да укаже на грубо и неочекивано кршење принципа и процедуре, која је требало да претходи потписивању једног овако важног и дугорочно значајног акта, као и на директну супротност потписаног Меморандума са Планом Владе РС за Косово и Метохију, који је и од СПЦ својевремено био подржан.

На овај начин, једностраним, неочекиваним и изненадним потписивањем Меморандума од стране Његове Светости, скоро у потпуности запостављене су и пренебрегнуте надлежне институције, спорен План Владе РС за Косово и Метохију, и тиме дезавуисани како Служба заштите РС, која се од 19. века бави заштитом српске културне баштине, тако и надлежно Министарство културе, Координациони Центар за Косово и Метохију, као и надлежни Епископ рашко-призренски и косовско-метохијски. Уз то, доведен је у питање и планирани, и за прву половину априла најављени, састанак надлежних институција Републике Србије са представницима међународних институција које се баве доменом заштите културне баштине.

Упозоравајући да наведени Меморандум представља неочекивани искорак и прво званично признавање Привремених институција самоуправе од стране неке српске институције, предавање њима у надлежност бригу и старање о српској културној баштини на Косо-

ву и Метохији, те самим тим и искључивање из поменутог процеса Службе заштите РС, Радна група напомиње да је потписани документ неприхватљив и неприменљив за обнову српске баштине на Косову и Метохији, те да на основу њега није могуће започети процес обнове.

Уједно, Радна група очекује да ће Његова Светост Патријарх Павле и Свети Синод СПЦ имати довољно слуха и спремности да чују глас надлежних институција, да би се затим, након стављања наведеног Меморандума ван снаге, у договору са надлежним државним институцијама, приступило дефинисању принципа који ће омогућити уобличавање потребног документа.

Београд,
25. март 2005.

САОПШТЕЊЕ ЗА ЈАВНОСТ

Епископ Артемије

Запањени смо поступцима појединих моћника у крилу Српске Православне Цркве који, не бирајући средства, у новије време покушавају да се грубо мешају у канонске и јурисдикцијске надлежности Епископа рашко-призренског, намећући му своја виђења и решења када је у питању обнова наших цркава и манастира на Косову и Метохији. То се нарочито испољило у задња три-четири дана, од 24. до 27. марта ове 2005. године, а у вези Меморандума о разумевању о договореним општим принципима за обнову објеката Српске Православне Цркве на Косову и Метохији.

Овако исхитрене одлуке, као што је ова донета на ванредној седници Светог архијерејског синода, у свом проширеном саставу, са члановима Одбора Светог Архијерејског Сабора за Косово и Метохију, по којој „Меморандум остаје и даље на снази“, за Нас и Нашу Епархију не могу имати никакво правно дејство, нити се могу при-

менити у пракси. Разлози за то су изнети у нашем писму Његовој Светости Патријарху српском Г-ну Павлу, Ебр. 147 од 26. марта 2005. године.

Поред тога, знања ради, на ту седницу Косовског одбора, нисмо било позвани ни Ми, као Епископ косовско-метохијски, нити ико од чланова тога одбора из дела наших клирика – монаха. Питамо се, дакле, ко је у наше име могао да одлучује о валидности „принципа“ договорених у том Меморандуму?

Грачаница
28. март 2005.

САОПШТЕЊЕ ЗА ЈАВНОСТ

Свештенства и монаштва епархије рашко-призренске

Ми, свештенство и монаштво Епархије рашко-призренске и косовско-метохијске, дубоко смо изненађени и забринути свим оним што се у последњих неколико дана, почев од 24. марта, догађа у вези активности на обнови српске културне баштине на Косову и Метохији, а поводом потписивања „Меморандума о разумевању о договореним општим принципима за обнову објеката Српске Православне Цркве“, од стране Његове Светости Патријарха српског г. Павла.

Додатно нас узнемирује чињеница да је Меморандум потписан управо 24. марта, на дан почетка бомбардовања и дотад невиђене агресије на српски народ од стране већине западних земаља, обзиром да и он представља праву бомбу на све досадашње напоре уложене од стране Епископа Артемија за очување целовитости и интегритете-

та српског народа и његове баштине на Косову и Метохији, као и чињеница да је 27. марта, на дан када је 1941. године извршен пуч и тиме наговештени тамни и црни облаци који ће се у будућим данима српске историје надвити над српским народом, поново, новим пучем извршеним у Београду (Патријаршији), васпостављен Меморандум са којег је Његова Светост повукао свој потпис два дана пре тога, и прогласио Меморандум неважећим. Треба се бојати онога што ће уследити, буде ли се овај Меморандум применио у пракси.

Ми, као клир епархије рашко-призренске и косовско-метохијске, не можемо а да овим путем не искажемо и своју дубоку забринутост чињеницом, да се о стварима које се тичу наше Епархије одлучује на овако неканонски начин, грубим мешањем у област деловања Епархијског Архијереја, без Његове сагласности и чак обавештавања, одлучивањем о стварима које су му светим Канонима предате у надлежност.

Све нас ово враћа у блиску прошлост, када се пре пар месеци Свети Синод такође умешао у надлежност и канонски делокруг деловања епархијског Архијереја, оспоравајући му право да подноси тужбу против земаља које су најодговорније за рушење и скрнављење 150 православних цркава на Косову и Метохији, позивајући га чак, својом одлуком, да тужбу повуче, иако му је само неколико месеци пре тога дао пуну подршку да тужбу поднесе.

Ово нас забрињава утолико пре, јер знамо чињеницу да је подношење тужбе пред међународним Судом у Стразбуру против четири европске државе највећа сметња идеји независног Косова. То исто би се могло рећи и за област културне баштине, где не може бити ни речи о испуњењу стандарда, што самим тим урушава сваку реалну могућност да се до остварења независног Косова дође легалним путем. Отуда проистиче и толико настојање и упорност Међународне заједнице да се са било каквим активностима у домену обнове баштине крене што пре, како би имали какво-такво оправдање и подршку остварењу независности Косова.

Стога, овим путем изражавамо своју потпуну сагласност са ставовима надлежног Епископа Артемија, истичући да потписани Меморандум не може за нашу Епархију имати никакву правну снагу нити се може применити у пракси, јер је до његовог потписивања дошло без знања и сагласности канонског и надлежног Епископа, не улазећи овом приликом уопште у било какву анализу текста самога Меморандума, који представља, између осталог, прво признавање од стране српских институција - Привремених институција самоуправе из Приштине, и предавање бриге о обнови порушених светиња у руке онима, који наше светиње већ шест година немилосрдно руше, и затиру све што је српско. Шта би из овога проистекло, боље је не помињати.

На крају, молимо се Богу и надамо се да ће се настали неспоразуми превазићи и процес обнове светиња кренути на богоугодан начин.

30. март 2005.

ПРОПАСТ МЕМОРАНДУМА

Издавачи:

Министарство за Косово и Метохију
Владе републике Србије
Епархија рашко-призренска
и косовско-метохијска

Главни уредник
протосинђел Симеон

Технички уредник
Владимир Виловски

штампарија
Colorgrafx, Београд

тираж 1000

ISBN
978-86-82323-22-8

CIP-Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

726.54/.7.025.1(=163.41)(497.115)''1999/2007''
271.222(497.11)(497.115)-523.4/.6

НЕОДРЖИВА обнова: како се спроводи
меморандум о обнови српских светиња на Косову
и Метохији / [главни уредник протосинђел
Симеон]. - Београд: Министарство за Косово и
Метохију Владе Републике Србије; Грачаница:
Епархија рашко-призренска и косовско-метохијска,
2008 (Београд: Colorgrafx). - 100 стр. : фотогр. ; 21cm

Тираж 1.000.

ISBN 978-86-82323-22-8

1. Симеон, протосинђел [уредник]

а) Цркве, српске - Обнова - Косово - 1999-2007

б) Манастири, српски - Обнова - Косово - 1999-2007

COBISS.SR-ID 146883340

